

РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

О НЕКИМ ПРОБЛЕМИМА ТВОРБЕ НЕОЛОГИЗАМА У НАСТАВИ

У раду се разматра статус неологизама-интернационализама у српском језику који су у језику-даваоцу настали творбом речи. Разматра се под којим се условима овакве лексеме могу творбено анализирати у српском језику. Предлаже се како их треба обрађивати у настави српског језика.

Кључне речи: неологизми, интернационализми, творба речи, српски језик, настава.

1. Интернационализација лексике у српском језику. У Москви је, 2009. године, одржана научна конференција Комисије за творбу речи Међународног славистичког комитета, која је била посвећена иновацијама у творби речи и новим речима у словенским језицима (исп. Петрухина 2010). Стручњаци за лексикологију и творбу речи из свих словенских земаља реферисали су о лексичким новинама у својим језицима. Сви су прикупили и представили богату грађу из речника неологизама. Изненађујућа је била чињеница да су спискови неологизама у свим језицима били скоро подударни. Тако су, рецимо, у свим језицима као неологизми забележене лексеме овог типа: *бизнис-клуб*, *мастер-клас*, *фитнес-клуб*, *џез-концерт*, затим бројне лексеме које се завршавају на *-изација* (*бирокупација*, *интернетизација*, *радикализација*, *вулгаризација*, *ароматизација*), лексеме са суфиксом *-(и)јада* (*парламентијада*, *шубертијада*, *ролеријада*, *економијада*), лексеме на *-ист(а)* (*хуманист*, *идеалист*, *натуралист*, *илузионист*, *компјутерист*) итд.

Из овога се може закључити да се у већини језика, у новије време, може говорити о два доминантна правца у богаћењу лексичког фонда, а то су интернационализација и интелектуализација. Наравно, постоје и други правци који доводе до промена у лексичком фонду, али ови очигледно спадају у важније. Интелектуализација се огледа у томе што је

међу неологизмима све више апстрактне лексике која означава правце, процесе, идеологије и особе које их заступају, а све је мање нове лексике која се односи на конкретне предмете. Основни узрок који доводи до интернационализације лексичког фонда многих језика лежи у глобализацији као важном процесу у савременом свету.¹ Тако је, на пример, овог лета, вероватно прво у Британији, објављена вест о забави младих британских туриста која се састојала у томе да у летовалиштима широм света скачу са балкона својих хотелских соба у базен испред хотела. Домишљати новинар је нови спорт назвао *балконинг*. Истог дана вест се проширила по целом свету. Чак је и у другом дневнику РТС-а, водитељ прочитао вест о балконингу, па је нова лексема почела да се шири међу говорницима српског језика који су једни другима препричавали вест о новом спорту. Ширењу вести и нове лексеме умногоме је допринео снимак скокова на интернет-порталу Ју-тјуб. Снимак је обишао свет под називом *балконинг*. Овај пример показује дејство глобализације на интернационализацију лексике.

2. Статус страних твореница у српском језику. Према структури, лексема *балконинг* очигледно представља дериват. Мотивна именица је *балкон*, а суфикс *-инг*. Међутим, може ли се дериват примљен из страног језика (вероватно енглеског) третирати као дериват и у српском језику, нарочито ако се има у виду да је ова лексема несумњиво у целини увезена у српски језик из страног језика? И шире – да ли неологизме типа *бизнис-клуб*, *вулгаризација*, *хуманист* треба третирати као просте речи или творенице у српском језику? Могућа су два одговора – потврдан и одричан. Оба доводе до потешкоћа у опису реалне слике лексичког система српског језика и тенденција у њему.

Неопрезно верујући да су све творене позајмљенице из енглеског језика и у српском језику творенице такође, недавно је једна докторандкиња у првој верзији свог доктората о информационо-комуникационој терминологији у енглеском и српском језику, написала да је именица *дисконтинуитет* настала у српском језику помоћу суфикса *-итет*, *диспозиција* је изведена суфиксом *-ција*, *дислокација* (*-ација*), *диспечер* (*-ер*), *активан* (*-иван*), *неформалан* (*-алан*), *инструкција* (*-ција*), *операција* (*-ција*), *реакција* (*-ција*),

---

¹ Комисија за творбу речи Међународног славистичког комитета посветила је једну интернет-конференцију питању интернационализације у словенским језицима, а 2009. године објављен је и зборник радова са те конференције (исп. Корјаковцева 2009). Од наших лингвиста само је Б. Ћорић (2008: 37–59) посветио пажњу овом проблему на материјалу српског језика.

конструкција (-ција), псеудокомпајлер (-ер), реорганизовати (-изовати), принтер (-ер), акцелератор (-ор), акценатор (-ор), конектор (-ор), телеинформатика (-атика). На сличан начин објашњене су и сложенице, па је испало да је именица *интернет* настала у српском језику слагањем. Колико је разнородних грешака овде учињено не треба посебно наглашавати стручњацима за српски језик.

Изненађује, међутим, што и неки стручњаци из Комисије за творбу речи Међународног славистичког комитета овакве примере сматрају дериватима у сопственим језицима. Тако, рецимо, словеначка лингвисткиња Ирена Страмљич Брезник (2010) говори о продуктивности суфикса *-ер* у словеначком језику и наводи следеће примере, по њеном мишљењу, изведених именица: *бордер, билдер, дизајнер, дилер, фајтер, репер, рејвер, скејтер* итд. Слично је и са именицама на *-атор* у словеначком језику: *донатор, елиминатор, лустратор, мотиватор, верификатор, аниматор, манипулатор* итд. Навдене лексеме неспорно спадају у лексички фонд словеначког језика, као што спадају и у лексички фонд српског језика и многих других језика, али оне немају никакве везе са творбом речи у словеначком или у српском језику.

3. Утицај страних твореница на творбене процесе у српском језику. Када би се проблем на овоме завршавао, лако би било искритиковати наведене примере и закључити расправу. Проблем је, међутим, у томе што по творбеном моделу наведених лексема настаје све више нових лексема у српском језику. Тако се, недавно, у једном часопису појавио наслов: *Патикоманија*. Ова лексема је морала настати у српском језику, по угледу на бројне сложенице из страних језика чији други део представља именица *манија*: *клеттоманија, етероманија, наркоманија, токсикоманија, дискотоманија, франкоманија, логотоманија* итд (исп. Николић 2000). Можемо закључити да је, рецимо, *клеттоманија* интернационализам, а да је *патикоманија* лексема настала у српском језику, па је зато и анализирамо као сложеницу. Међутим, 1. јула 2010. године, у недељном часопису НИИ објављен је текст о *обагоманији*. Нисмо сигурни и тешко да можемо доказати да ли је ту лексему новинар НИИ-а сковао или позајмио.

4. Закључак: за творбену анализу страних твореница у српском језику и против ње. Из ове кратке расправе и наведених примера може се закључити да инсистирање на томе да представљене лексеме треба третирати као творенице често

доводи до нетачне творбене интерпретације, јер се твореницама проглашавају лексеме за које у српском језику не постоје мотивне речи (самим тим непозната је или тешко одредива творбена основа). Страни суфикси проглашавају се, такође погрешно, суфиксима српског језика. Ако се, пак, инсистира на томе да наведене лексеме треба третирати као просте речи које су у целини преузете из других језика, може се догодити да нас ово уверење онемогући да запазимо како је велики број позајмљеница са истом структуром утицао на српски језик тако што су позајмљени и творбени модели, па чак и афикси. Постоји опасност да се на тај начин неке лексеме настале у српском језику интерпретирају као позајмљенице и да се не уочи да је порастао број афикса и творбених модела у српском језику.

Б. Ћорић (2008: 40–51) размишља о проблему творбене анализе страних твореница у српском језику и наводи мишљења страних слависта о томе како би требало анализирати стране творенице. Чини се да му је најближе мишљење Максимова (исп. Ћорић 2008: 41): „Једни научници сматрају да се такве речи, по правилу, не могу творбено рашчлањивати, тј. да не треба творбене односе који постоје у језику даваоцу аутоматски преносити на домаћи терен. Међутим, исти научници дозвољавају могућност рашчлањивања ових позајмљеница под одређеним условима: а) ако се у језику примаоцу употребљава њихова творбена основа; б) ако се одређени суфикс може срести и у домаћим неологизмима; в) ако се модел (структура) позајмљеница поклапа са моделом (структуром) неких домаћих речи.“ Ови критеријуми се начелно могу прихватити, међутим ни они не важе у свим случајевима.² Тако, на пример, већ навођена именица *балконинг* задовољава све услове, али се, ипак, не може сматрати дериватом у српском језику, јер је несумњиво дошла из страног језика. У српском језику се користи мотивна реч *балкон* и има доста лексема које се завршавају на *-инг* [*џогинг, боди-билдинг, холдинг, лизинг, паркинг, дриблинг, пилинг, тајминг, хепенинг, тренинг, кампинг, допинг, шопинг, лупинг, инжињеринг, пресинг, дансинг, маркетинг, рејтинг, консалтинг* итд (исп. Николић 2000)]. И поред тога, јасно је

² Кажемо *начелно* због тога што би се овим критеријумима, према нашој оцени, морао придружити бар још један, а то је постојање мотивне речи у језику-примаоцу. Постојање исте стране творбене основе у две лексеме (нпр. *тренинг* и *тренирати*) не сведочи о томе да се ове лексеме могу творбено анализирати у српском језику, јер су, у ствари, обе ове лексеме позајмљене. Оне немају мотивну реч у српском језику, а не може се говорити чак ни о постојању некакве творбене основе **трен-*, која у српском језику не значи ништа.

да је ова лексема страног порекла и да представља резултат творбеног процеса у неком другом језику, а не у српском. То што је њена творбена структура прозирна још увек не значи да има смисла творбено је анализирати у српском језику.³

Према нашој оцени, творбено се могу анализирати само лексеме које су у потпуности настале од домаћих творбених сегмената и хибриди који поседују бар једну очигледно домаћу творбену јединицу [*најлон-кеса, блиц-посета, архинепријатељ, радохолик, смехотека, пекаријада, шешељизам* (о хибридима исп. Ћорић 2008: 153–159)].⁴

5. Обрада интернационалне лексике у настави српског језика. Све ове недоумице не треба износити ученицима, али их наставник мора имати у виду. Препоручљиво је и очекивано да се творба речи предаје на примерима лексема домаћег порекла. Међутим, тешко је избећи и бројне примере интернационализма. На часовима вежбања често се може догодити да наставник зада својим ученицима да анализирају пасус неког текста из Читанке или из неког часописа и да у њему подвуку творенице и одреде њихову структуру. Лако се може догодити да међу тим твореницама буде и интернационализма. Врло је важно избећи начин размишљања, а самим тим и грешке, као што су оне у већ цитираној докторској дисертацији, јер је то пут који води ка томе да се у српском језику *интернет* третира као сложеница, а *позиција* као дериват изведен суфиксом *-ција*. Најбоља препорука која се може дати ученицима јесте да се стране лексеме творбено не анализирају. Могу се анализирати само домаће творенице или хибриди. Тиме ће се, можда, нека лексема творена у српском језику од страног лексичког

³ И. Клајн (2003: 241) дели именице са енглеским суфиксом *-инг* на оне које су немотивисане: *митинг, лупинг, смокинг, допинг* и на оне које су мотивисане јер им основа одговара глаголима на *-ирати*, односно *-овати*: *паркинг, тренинг, кампинг, дриблинг*. Као што је већ речено у претходној фусноти, према нашем мишљењу, именице типа *паркинг* не треба сматрати мотивисаним само зато што према *паркинг* стоји *паркирати*, јер су и глагол и именица преузети из енглеског језика. Суфикс *-инг* још увек не спада у именичке суфиксе у српском језику, док не буде потврда за именице са домаћом творбеном основом на коју се додаје овај суфикс.

⁴ И о статусу хибрида ваљало би размислити. Данас се о њима говори и пише обично само као о језичком факту у савременом српском језику и не коментарише се њихова примереност у лексичком систему српског језика из угла лексичке норме. Занимљиво је да се у јединој српској лингвистичкој енциклопедији (исп. Пецо и Станојчић 1972) хибриди третирају као лексичка грешка. Под одредницом *варваризам* читамо дефиницију: „погрешни језички облик – реч или израз – добијен под утицајем каквог страног језика.“ Као први пример наводи се именица *топлификација*. Каже се да је та реч „настала према језички оправданој речи *електрификација*, зато што је наставком *-ка/-ција* могуће у схј изводити речи само његовим додавањем на стране речи, а не на домаће.“ Лингвисти данас не заузимају тако строг став у вези са овим питањем, а можда би требало, јер ће се ускоро у списку суфикса за грађење именица у српском језику наћи и суфикс *-инг* и многи други, на сличан начин непримерени.

материјала неоправдано изоставити из корпуса српских твореница, али ће се свакако учинити мања штета од оне која ће уследити као последица погрешне анализе већине страних твореница које су у српски језик ушле из разних језика. Може се предвидети да ће у времену пред нама бити све више интернационализама и да ће се њихови творбени модели све интензивније наметати, што ће за последицу имати све више српских твореница грађених према моделу страних. Тада ће се, вероватно, и статус тих страних речи мењати. Лексички динамизам подразумева промену статуса лексике. Неке које данас спадају у периферију лексичког система (у архаизме, историзме или регионализме), некада су спадале у стандардну лексику. Има и обрнутих случајева да је лексика која данас спада у основни лексички фонд некада припадала лексичкој периферији. Због тога и инструкције које се данас могу дати наставнику неће бити исте као оне које ће се предлагати у будућности.

Интернационализми-творенице могу бити корисни и као примери лексема са непрозирном творбеном структуром за разлику од домаћих твореница типа *учитељ*, *певач*, *листич* за које није тешко одредити мотивну реч и суфикс. Да би се објаснио неки процес или чињеница, често није довољно навести само типичан пример који добро илуструје дату појаву, већ од користи може бити и пример који не потпада под испитивану појаву. Тако, на пример, ако се жели ученицима прецизно објаснити суштина деривације, онда није довољно дефинисати дериват као лексему која има творбену основу и суфикс, већ треба нагласити да она мора имати и мотивну реч. Није тешко одредити мотивну реч за именицу *провалија*, а немогуће је одредити је за именицу *позиција*. Такође, ако је позната мотивна реч деривата, није тешко утврдити творбену основу и границу између творбене основе и суфикса (дакле: *провал-* + *-ија*), а то је немогуће прецизно учинити код лексема чију мотивну реч не знамо (*поз-* + *-иција*, *поз-* + *-ија* или *позиц-* + *-ија*?). Из свега овога следи да лексемама за које можемо утврдити мотивну реч и творбену основу, лако можемо утврдити и суфикс (*провалија*: *-ија*), што не важи за лексема којима не можемо утврдити мотивну реч и творбену основу (*позиција*: *-иција*, *-ија* или *-ија*?).

6. Закључак. У овом раду се говори о неологизмима страног порекла у српском језику. Многи од њих су у језику-даваоцу настали творбом речи, па се и у српском језику препознаје њихова дводелна структура. То, међутим, не значи да их и у српском језику

треба третирати као творенице. Наводе се и мишљења других аутора о томе под којим условима се овакве лексеме могу творбено анализирати у српском језику. Предлаже се наставницима да и поред тога, у настави српског језика, интернационализмима приступају као немотивисаној лексици страног порекла. Указује се и на могуће грешке до којих може довести творбена анализа.

ЛИТЕРАТУРА:

Драгићевић (у штампи): Рајна Драгићевић: „Интернационализација лексике у савременим словенским језицима“, приказ зборника: *Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich*, redakcja naukowa Elena Koriakowcewa, Siedlce, 2009: Akademia Podlaska w Siedlcach; Institut filologii Polskiej; Komisja słowotwórstwa przy Międzynarodowym Komitecie slawistów, 205. str, *Српски језик*.

Клајн 2003: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику*, други део, суфиксација и конверзија, Београд–Нови Сад: Завод за уџбенике, Институт за српски језик САНУ, Матица српска.

Корјаковцева 2009: *Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich*, redakcja naukowa Elena Koriakowcewa, Siedlce: Akademia Podlaska w Siedlcach; Institut filologii Polskiej; Komisja słowotwórstwa przy Międzynarodowym Komitecie slawistów.

Николић 2000: Мирослав Николић, *Обратни речник српскога језика*, Београд–Нови Сад : Институт за српски језик, Матица српска, Палчић (извршни издавач).

Петрухина 2010: *Новые явления в славянском словообразовании, система и функционирование* (доклады XI Международной научной конференции Комиссии по славянскому словообразованию при Международном комитете славистов), под ред. Е. В. Петрухиной, Москва, 2010: Издательство Московского университета.

Пецо и Станојчић 1972: Асим Пецо и Жиивојин Станојчић (редактори и уредници), *Енциклопедијски лексикон. Мозаик знања. Српскохрватски језик*, Београд: Интерпрес.

Страмљич-Брезник 2010: Irena Stramljič Breznik: „Razvojna dinamika obrazil za nomina agentis v slovenskem jeziku od konca 19. do začetka 21. stoletja“, *Відображення історії та культури народу в словотворенні* (доповіді XII Міжнародної конференції Комісії словянського

словотворення при Міжнародному комітеті славістів), упорядкування та наукове редагування Н. Ф. Клименко и Є. А. Карпіловської, Київ, 2010:Видавничий дім Дмитра Бураго, стр. 272–286.

Ћорић 2008: Божо Ћорић, *Творба именица у српском језику* (одабране теме), Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Rajna Dragičević

Summary

ON CERTAIN PROBLEMS OF WORD-FORMATION MODELS OF NEOLOGISMS IN LANGUAGE
TEACHING

This paper analyses the status of international neologisms in Serbian language, the ones which were made through the word formation. It is argued under which circumstances those lexemes can be analyzed by word formation models in Serbian language. It is recommended how they should be taught in language teaching.